

De Sneeuwgorz, pendelaar tussen Noordpool en Noordkust

■ *Talrijk onder de zeldzamen, zo zou de status van de Sneeuwgorz in ons land kernachtig kunnen worden samengevat. Deze gorz is te zeldzaam om gevolgd te worden met steekproeftellingen voor wintervogels, zoals het PTT-project. Daarom is hij ondergebracht in het Bijzondere Soorten Project voor Niet-broedvogels. In deze categorie steekt hij getalsmatig echter, met Kraanvogel, met kop en schouders uit boven de andere soorten. Een contradictie die alles te maken heeft met een beperkte verspreiding.*

Herkomst

Geen enkele zangvogel broedt zo noordelijk als de Sneeuwgorz. De in het hoge noorden van Groenland broedende paren kunnen wellicht de Noordpool in de verte zien liggen. In Europa komt hij zuidwaarts voor tot in Zuid-Noorwegen en Schotland (hier overigens slechts enkele tientallen paren). Er worden verschillende ondersoorten onderscheiden en de trekpatronen zijn gecompliceerd.

Sneeuwgorzen uit Groenland bijv. trekken via Noorwegen naar Zuid-Rusland (broedvogels NO-Groenland), ofwel naar Noord-Amerika (ZW-Groenland) ofwel naar de Britse eilanden en wellicht West-Europa (ZO-Groenland).

Hoewel aan het trekpatroon nog het nodige te ontrefelen valt, is het duidelijk dat een groot deel, 60% of meer, van de overwinteraars in Nederland afkomstig is uit IJsland (ondersoort *insulae*). Deze trekken via de Engelse oostkust naar ons land. De rest is vermoedelijk afkomstig uit Groenland, misschien ook uit Scandinavië (ondersoort *nivalis*). Het overgrote deel van de Scandinavische populatie overwintert echter niet in West-Europa maar in Scandinavië en langs de Oostzee.

Voorkomen 1989-95

Computermatig zijn inmiddels 3204 waarnemingen van Sneeuwgorzen verwerkt, betrekking hebbend op 48.861 exemplaren. De meeste Sneeuwgorzen worden gezien in groepen tot enige tientallen. Hoewel aantallen tot 150 geen uitzondering zijn, behoren indrukwekkende aantallen zoals 600 op Schiermonnikoog (2 januari 1989) en 400 op Texel (27 november 1989) tot de uitschieters.

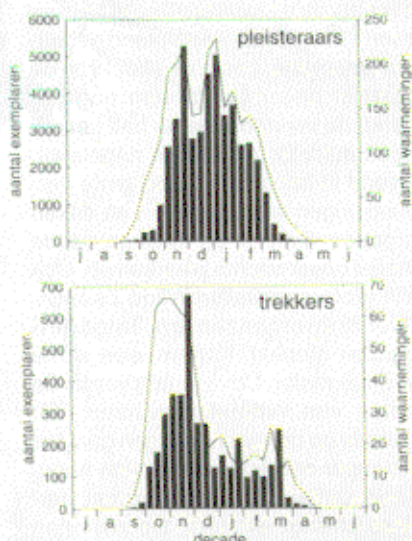
Slechts 8% van de vogels is als overvliegend opgegeven. Dit is laag in vergelijking met de twee andere gorzen in het BSP, waarbij dit aandeel bijna driekwart (Ijsgorz) resp. ruim de helft (Ortolaan) bedraagt.

Seizoenspatroon

Bij in groepen voorkomende soorten hebben forse uitschieters een gevoelige invloed op het seizoenspatroon. Daarom worden in figuur 1 zowel de waargenomen aantallen weergegeven als het aantal meldingen.

Trekkers worden pas vanaf eind september waargenomen. In oktober nemen de aantallen toe om in november te pieken (de top eind november is ietwat overtrokken door een waarneming van 200 op 29 november 1992, Harlingen). Daarna dalen de aantallen abrupt en ebben zonder duidelijke opleving weg eind maart en begin april (de schijnbare piek in maart komt op conto van 150 Sneeuwgorzen op 13 maart 1993, Eemshaven).

De aantallen pleisteraars volgen in grote lijnen het trekpatroon. De tweede piek eind december en begin januari, wordt vermoedelijk grotendeels bepaald door verhoogde waarnemersactiviteiten tijdens kerstvakantie en Midwintertelling. Wellicht vindt in sommige jaren een late influx in Nederland plaats, maar in de onderzoeksperiode was dat niet het geval.

Figuur 1. Seizoenspatroon van Sneeuwgorz per maandecade (zwarte balk: exemplaren, lijn: waarnemingen).

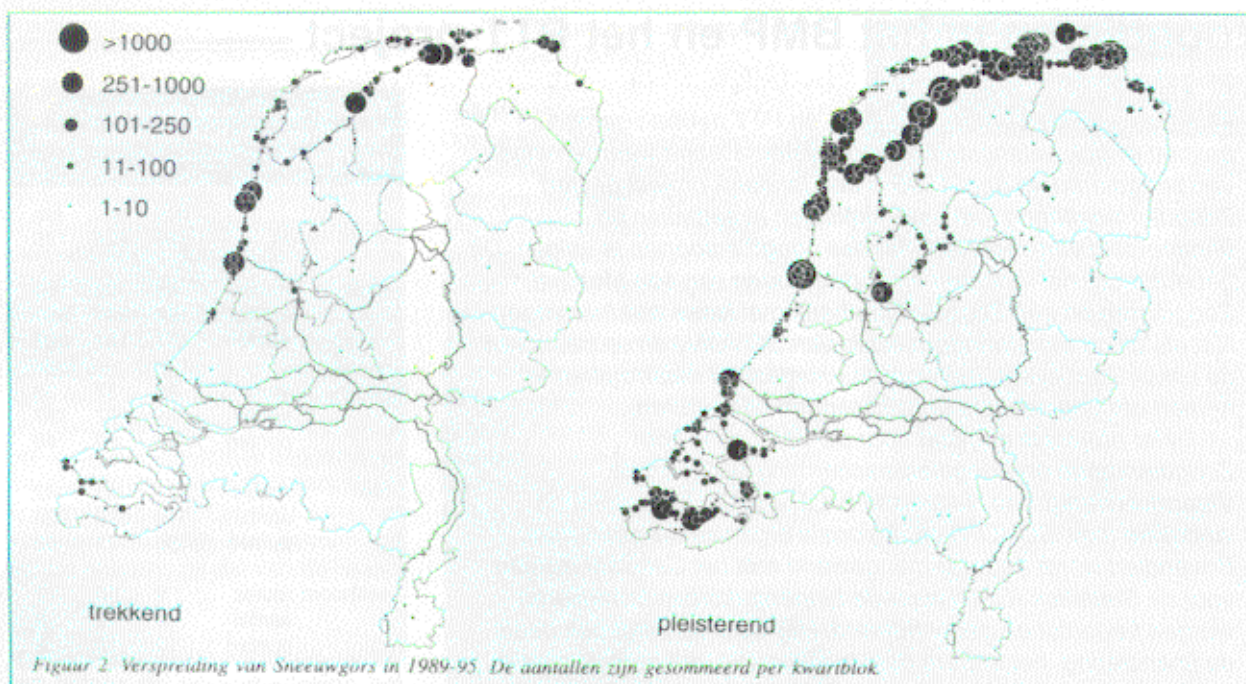
Sneeuwgorz vrouwtje (Arnold Gronert)

Dat de aantallen in het voorjaar geleidelijk uitdoven zonder nieuwe trekplek is niet vreemd. Voor veel Sneeuwgorzen is Nederland het eindstation: verder zuidelijk in België en Frankrijk is de soort aanmerkelijk schaarser. Bovendien zijn er aanwijzingen dat een deel van de vogels al in de winter geleidelijk wegtrekt (zie box). De Strandleeuwerik en enkele andere soorten hebben een vergelijkbaar patroon.

Verspreiding

Dat de Sneeuwgorz in hevige mate gebonden is aan de kust, wordt aangevoeld door figuur 2. In de noordelijke helft van het land is de hele kustzone goed gevuld, met de Eemshaven, Schiermonnikoog, het Lauwersmeer, de Friese Noordkust, de Slufter (Texel) en de Zuidpier van IJmuiden als opvallende clusters. Verder zuidelijk langs de kust is de soort kariger verspreid, waarbij het geringe aantal meldingen tussen Hoek van Holland en Katwijk opvalt. Dat de aantallen in de Delta minder hoog zijn dan in het Waddengebied wordt deels veroorzaakt doordat dit gebied al bijna aan de zuidgrens van het overwinterings-areal ligt.

In het binnenland is de Sneeuwgorz eigenlijk alleen rondom het IJsselmeer in redelijke mate gezien. Ook op trektelposten waar waarnemers met een uitstekende soortenkennis marathonzittingen houden, wordt de soort weinig gezien. Dat deze gorz deels 's nachts en bovendien laat in het seizoen trekt (wanneer veel trektellers gestopt zijn), kan hiertoe bijdragen. De belangrijkste reden is echter dat er inderdaad weinig trek door het binnenland zal zijn. Voor de in het najaar grotendeels vanuit IJsland of Engeland arriverende, vanuit NW aankomende Sneeuwgorzen, bestaat geen reden om verder te vliegen dan de kust. Hier vinden ze immers langs

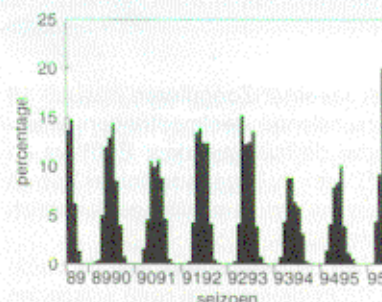

Figuur 2. Verspreiding van Sneeuwgorzen in 1989-95. De aantallen zijn gesommeerd per kwartblok.

zeedijken, op strandvlaktes en op ruderaalterreinen voldoende voedsel om de winter door te komen. Bovendien bevinden zich in het binnenland van West-Europa geen belangrijke overwinteringsgebieden.

Toch zijn er ook winters waarin Sneeuwgorzen het binnenland in grotere aantallen opzoeken. Dit was het geval in o.a. de koude winters van 1978/79 en 1981/82, vermoedelijk doordat foerageergebieden langs de kust met een pak sneeuw bedekt waren. Ook dan lijken de vogels echter

niet diep in het binnenland verzeild te raken, en blijven waarnemingen in de zuidoostelijke helft van het land schaars.

Figuur 3. Sneeuwgorzen in 1989-95: percentage formulieren met waarnemingen van de soort.

Onderzoek in Nederland

In ons land heeft de Sneeuwgorze vooral langs de Friese Waddenkust veel aandacht gekregen. Door de reconstructie van de zeedijk hier ontstonden op het dijklichaam ruige vegetaties die o.a. voor Sneeuwgorzen aantrekkelijk waren. In 1973-78 werden, vooral om de herkomst te achterhalen, grote aantallen geringd (1207 eerste vangsten in de eerste vier seizoenen). In 1988 werd de draad heropgenomen, waarbij nu ook veel aandacht werd besteed aan het verenkleed. De relatie met IJsland werd door dit Friese onderzoek aangetoond; vroeger werd gedacht dat de IJslandse vogels niet zo zuidelijk kwamen en dat de Nederlandse overwinteraars vooral uit Scandinavië afkomstig zouden zijn. Voorts is uit het ringwerk komen vast te staan dat mannetjes (die wellicht noordelijker overwinteren) steevast in de minderheid zijn en al in de loop van de winter verdwijnen (terugtrek?).

Resultaten van het Friese onderzoek zijn o.a. gepubliceerd in Bakker *et al.* (1978), Jukema & Fokkema (1992) en artikelen in Vanellus.

Voorts zijn er enkele regionale publicaties verschenen. Deze documenteren de ook op kleine schaal opmerkelijke fluctuaties. Zo werden op de Pettemer Zeewering in elf opeenvolgende winters steeds Sneeuwgorzen gezien, maar in sterk wisselende aantallen. Beste winters in periode 1981-92: 1981/82 en 1990/91

- BAKKER A.G., HOLLENGA D., JUKEMA J. & RIJMA U. 1978. Sneeuwgorzen langs de Friese Waddenkust. Vogeljaar 26: 224-228.
- COSTERS R. 1993. Sneeuwgorzen op de Pettemer Zeewering. Windbreker nr. 54: 2-3.
- GELDERMANS F. 1993. De Sneeuwgorze, winter 1992/1993. Steenloper nr. 60: 15-17. (omg. Den Helder)
- JUKEMA J. & FOKKEMA J. 1992. Herkomst van in Nederland overwinterende Sneeuwgorzen *Plectrophenax nivalis*. Limosa 65: 67-72.
- VAN VELZEN J.A.P. 1987. De Sneeuwgorze in Noord-Holland in 1982 en 1983. Graspieper 7: 124-126.

Aantalsveranderingen

Over veranderingen op lange termijn is vrijwel niets bekend. Gezien het huidige voorkomen is het wel opmerkelijk dat Sneeuwgorzen vroeger mogelijk wat vaker in het binnenland voorkwamen. Zo stond deze soort in Valkenburg (L) begin deze eeuw bij vogelvaarders bekend als 'Sneeuwputter' en iedere herfst werden enkele exemplaren gevangen.

Binnen de korte looptijd van het BSP Niet-broedvogels is een trend nog niet te ontdekken. De winters van 1993/94 en 1994/95 scoren wat mager, maar dat kan ook aan het trage inzenden van formulieren liggen.

Goed nieuws tot slot: vanaf de herfst van 1995 kwamen berichten binnen dat er relatief veel Sneeuwgorzen waren in het Waddengebied. Waar zaten ze precies, hoe zat het elders langs de kust en wat hebben deze vogels gedaan toen de winter Nederland in zijn greep kreeg? U snapt de hint: insturen die waarnemingen!

Fred Hustings & Erik van Winden